

You are accessing the Digital Archive of the Catalan Review Journal.

By accessing and/or using this Digital Archive, you accept and agree to abide by the Terms and Conditions of Use available at http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review is the premier international scholarly journal devoted to all aspects of Catalan culture. By Catalan culture is understood all manifestations of intellectual and artistic life produced in the Catalan language or in the geographical areas where Catalan is spoken. Catalan Review has been in publication since 1986.

Esteu accedint a l'Arxiu Digital del Catalan Review

A l' accedir i / o utilitzar aquest Arxiu Digital, vostè accepta i es compromet a complir els termes i condicions d'ús disponibles a http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review és la primera revista internacional dedicada a tots els aspectes de la cultura catalana. Per la cultura catalana s'entén totes les manifestacions de la vida intel·lectual i artística produïda en llengua catalana o en les zones geogràfiques on es parla català. Catalan Review es publica des de 1986.

J. V. Foix i els artistes plàstics

Maria José Corominas - Xavier Canals

Catalan Review, Vol. I, number 1, (1986), p. 51-59

J. V. FOIX I ELS ARTISTES PLÀSTICS

MARÍA JOSÉ COROMINAS - XAVIER CANALS

Foix, amb els seus noranta-tres anys, ha tingut la sort de sobreviure a totes les personalitats més importants de la cultura catalana del segle XX. Amb una lliçó de vitalitat per a tots aquells que, seguint una trajectòria reductora, només s'han interessat per coses molt determinades, Foix ha mostrat el seu interès per coses molt diverses i ho ha fet amb una saviesa que no ve solament dels llibres, sinó, sobretot, de vivències personals molt riques. Això només pot esdevenir a una personalitat creadora, vital i sempre enamorada del present i del futur.

Podríem dir que la vitalitat al·ludida i la seva posició respecte a les avantguardes ha estat, per a Foix, una manera de pensar i de viure. És interessant d'observar que la mateixa actitud vital que el va portar a la fundació del Club Aeri de Barcelona i a l'afiliació a diferents societats esportives, com el Club de Tennis Pompeia, el Club de Natació Barcelona o la Penya de l'Aire, el va dur a comprometre's amb l'avantguarda literària o plàstica, que defensà, especialment, des de la seva secció de cultura de *La Publicitat*, que incloïa creadors tan poc convencionals o, fins i tot, revolucionaris, com Dalí o Salvat-Papasseit. Cal dir que Foix va presentar molts dels artistes més nous i arriscats en llurs primeres exposicions i ha mantingut amb ells una estreta relació, que s'ha manifestat, a vegades, en una col·laboració, com la que ha tingut amb Miró, Ponç o Tàpies.

A la secció al·ludida de *La Publicitat*, en la qual el nostre poeta informava al públic català dels corrents i inquietuds culturals més importants del seu temps, la seva actitud fou causa d'enfrontaments amb altres col·laboradors il·lustres del mateix

diari: per exemple, el que sorgí entre ell i Feliu Elias — el famós “Joan Sacs” en els texts de creació i en les cròniques periodístiques i “Apa” en les caricatures — el qual deixava de saludar-lo durant uns dies quan el poeta s'havia permès d'escrivre sobre algun artista d'avantguarda. Des d'aquí recordem que Feliu Elias i Bracons va ser professor d'història de l'art a l'Escola Superior de Bells Oficis i a l'Escola Elemental de Treball i que, com a teòric i crític d'art, era un dels representants més destacats del noucentisme (aquest moviment defensava un retorn als conceptes clàssics i era contrari a qualsevol mena d'avantguardisme). En els seus escrits sempre s'oposà, doncs, a l'avantguardisme, cosa que l'enfrontà amb el crític Sebastià Gasch i el ceramista Josep Llorens i Artigas en fortes polèmiques. Foix, per tant, amb els seus articles, se situava enfront del corrent noucentista dominant, cosa que li provocava l'hostilitat de la gent “com cal”. Per exemple, un col·laborador de l'època arribà a escopir a terra quan es creuà amb Foix per un dels passadissos de *La Publicitat*, després d'haver-se publicat algun article a favor dels artistes d'avantguarda. També els poders, sobretot l'econòmic, es manifestaren contraris a la postura foixiana de suport a l'avantguarda. Un dels capitalistes de *La Publicitat* va visitar Foix de manera molt airada per manifestar-li que la il·lustració que encapçalava un article sobre Gausachs, signat pel poeta, no es podia consentir en aquell diari, perquè era un fal·lus, tot i que aquest artista feia una obra que no tenia res de figurativa. Aquestes actituds no eren sinó un reflex del rebuig que la societat catalana feia de l'avantguarda, el qual s'ha mantingut de manera força coherent fins als nostres dies, cosa que fa dir al poeta que “el català no està per novetats”.

Un dels credos que avui es vol postular és el de la relació plàstica-literatura, al qual molts s'esforcen en donar un caire de novetat. Foix s'admira d'aquests postulats, pel fet que ell ja

l'havia desenvolupat sempre d'una manera natural i constant.

El 1909 Foix era un jove que s'estava formant en el context plenament modernista de Barcelona, on les línies ondulants del *coup de fouet* eren presents en tota manifestació artística, en les arts gràfiques, en la pintura, en l'escultura, en les joies, en el mobiliari i evidentment en l'arquitectura. En aquestes circumstàncies, el poeta canvia, com Marinetti, la velocitat del discurs estètic i la seva jove i ràpida màquina de filmar fa que el *coup de fouet* esdevingui una tralla colpidora.

Els interessos culturals d'En Foix poden semblar esotèrics des de l'òptica dels "especialistes". A l'hora de parlar de les seves relacions amb les arts plàstiques, allò que més fortament cal destacar no és el seu seguiment més directe dels artistes i esdeveniments plàstics, la qual cosa, si bé és extraordinària entre escriptors, no és pas insòlita. Foix va més enllà, és una lliçó poètica la que ofereix en resseguir la seva apassionant trajectòria vital. Comprovem que l'art forma part de la seva vida d'una manera molt intensa, tant com la seva relació amb la natura o la poesia dels nostres clàssics o el seu contacte amb les avantguardes històriques (que en el seu moment podien semblar histèriques), entre les quals Foix va saber destriar, com en tantes altres coses, el gra de la palla. Diferents terrenys es relacionen d'una manera sensible i sàvia quan Foix, en les seves sortides d'El Port de la Selva fins al cap de Creus, recull aquestes pedres de la costa, plenes de forats i de formes suggestives, que més tard posarà sobre pedestals i mostrarà als seus amics, escultors de primera fila, com a models de creació. El concepte de *ready-made* que desenvolupà Marcel Duchamp, bé que amb objectes manufacturats, pot comparar-se, certament, amb la utilització foixiana de les troballes de la costa, la qual cosa, altrament, l'enfrontava amb el concepte tradicional i estereotipat de l'art. El poeta es troba en una dinàmica de percepció i

valoració que el desmarca de les pautes de comportament habituals, i el situa en una perspectiva de creació cultural, vital i integradora. Aquest dinamisme és el que ell valora en la vessant futurista de Salvat-Papasseit, que oposa a l'estaticisme del cubisme d'un Junoy; el poeta fila molt prim, i distingeix entre les diferents expressions cal·ligramàtiques avantguardistes i ho fa, no des del punt de vista conceptual de l'erudit, sinó des de la vessant més globalitzadora que li dona la seva perspectiva històrica.

Foix es considera l'únic representant de la darrera generació de creadors del segle XIX, però nosaltres posaríem en relleu més aviat el títol que ell va donar a un dels seus llibres: *Catalans de 1918*. Així com el poeta Palau i Fabre ha remarcat que la vessant més revolucionària en art li pot venir, a Picasso, de la seva adolescència — etapa de formació de la seva personalitat en la canviant i esperançada Barcelona modernista —, nosaltres creiem que tant la “confusió entre art i literatura” que preconcintzava el seu amic, el poeta Joaquim Folguera — al qual després s'ha volgut fer passar per noucentista — com el “no faig diferència entre pintura i poesia” de Joan Miró, han marcat fortament l'esperit foixià.

D'aquesta disposició, que podríem anomenar poètica en un sentit ampli, recordem “la poesia del vol” a la qual s'ha referit el poeta, o bé aquest fragment escrit el 1935, publicat a *Tocant a mà*:

No em sap gens de greu de dir que, en poesia, amo totes les tendències. Pot ser per una inclinació que em ve d'anys o per disposició d'esperit, a considerar les anomenades escoles literàries no pas com a tals, en llurs precedents, ans bé com a gèneres. Per exemple, les temptatives del cubisme literari — recordem els assaigs cal·ligramàtics — serien, doncs, no pas provatures fugaces, locals en el temps i transitòries, sinó una modalitat poemàtica tan vàlida com la que justifica, durant segles, el sonet.

La integració és un tret característic de la seva personalitat. Foix, en la taula rodona celebrada el propassat 5 de desembre

de 1985 a l'Ateneu Barcelonès, va fer una exposició de les seves relacions amb la plàstica, càlida i vivencial, comparable a la descripció d'una relació amorosa: els primers contactes van ser amb una distància de respecte — Llaveries il·lustrà un article seu al *Patufet* — o de terrenys molt marcats, com les cobertes il·lustrades dels seus primers llibres. Més tard la relació esdevé més intensa i el poeta arriba a la confusió que preconitzaven els avantguardistes, tal com hem recordat en les paraules de Folguera. No tan sols la plàstica esdevé objecte d'atenció en la seva col·laboració en revistes i més tard com a director de les planes culturals del diari *La Publicitat* de 1922 a 1936, sinó que es converteix en experiència directa i expressiva en els seus treballs caligramàtics i, com en el cas del "Poema de Catalunya", es pot parlar d'ell, fins i tot, com a precursor d'una poesia visual.

Aquesta relació amorosa es posa en relleu quan durant els seus estudis de dret segueix les tendències pictòriques del modernisme. D'altra banda, una relació avortada va ser el seu treball en una foneria tipogràfica, com un enamorament juvenil, estroncat per l'aparició de la linotípia. Pioner de moltes coses, col·labora a *La Revista* que aparegué el 1917, en un treball conjunt amb els poetes Joaquim Folguera, Carner i López-Picó. A Folguera, Foix el situa com un activista de la cultura que estimula la valoració recíproca entre literats i plàstics i "que volia confusió" entre aquests dos àmbits artístics, fet que el va colpir profundament i que el portà a dir a l'Ateneu de Barcelona, en la taula rodona esmentada, amb representants de les dues vies artístiques, que "un poeta ja era un artista plàstic i un bon artista plàstic ja era un poeta".¹ La informació arriba a

¹ Antoni Tàpies, *Foix i la pintura*, discurs en l'acte de concessió de la Medalla d'or de la Generalitat a Josep Vicenç Foix: "... els nostres oficis fins

Foix per diferents canals: per la lectura diària dels periòdics europeus més importants, així com de les revistes que li portaven els amics, com el mateix Junoy quan venia de París. Foix era comprador habitual de revistes d'avantguarda italianes, franceses i d'alguna d'Alemanya, que adquiria a la llibreria d'En Segura, on treballava Salvat-Papasseit.

Foix va mantenir una gran amistat amb el pintor Obiols; cada dia sortien a dos quarts de sis del matí per l'albada en mig de reflexions sobre l'art i la natura, tot pujant el turó de Vallvidrera; un fet que repetirien Brossa i Tàpies en dècades posteriors.

Obiols era un representant del Noucentisme i admirador de Xènius i mentre l'artista pintava els pins i el mar que veien a l'horitzó, Foix llegia el *Glossari* que servia de referència a uns debats entre ells.

La revista *Trossos*, que va sortir els anys 1917-1918, és on Foix publica els seus primers escrits parlant d'art i, concretament, de cubisme. És a partir d'aquest moment que Foix visita les galeries d'art i cerca de conèixer totes les exposicions importants de Barcelona.

Davant l'estranyesa perquè s'interessava pel cubisme, Foix responia que el 1909 ja s'havia produït el trencament de l'art tradicional amb el manifest futurista de Marinetti i que, a partir d'això, el gran canvi era el que havia portat el cubisme.

Per a Foix, que ha estat al costat del cubisme o del futurisme en el primer quart del segle XX, resulta molt trist de constatar com en el 1986 encara no són entesos els moviments

i tot li semblen intercanviables. En tinc la prova, com ho he explicat en una altra ocasió, en l'endrega que em va posar a un dels meus llibres, una de les que m'ha fet més feliç en tota la meua vida de pintor. Diu senzillament així: A N'ANTONI TÀPIES, POETA i signa J. V. FOIX, PINTOR A LA SEVA MANERA."

artístics més nous, sinó que sovint són tolerats, només, perquè estan de moda.

Foix no ha estat un fanàtic dels moviments de trencament, sinó que ha sabut valorar cadascun en la seva justa mesura. Per exemple, un dels motius d'interès de Foix per l'obra de Torres-Garcia era el dubte que mantenia aquest artista respecte al neo-classicisme. La "Pintura Immediata" de Torres-Garcia, propera a un postcubisme, era el reflex d'aquest mateix dubte i de la reflexió teòrica que va desenvolupar.

Si un dels més bells poemes de Foix comença dient: "És quan dormo que hi veig clar", tota la reflexió teòrico-poètica foixiana té elements onírics. Un d'aquests somnis, en la seva relació amb els artistes, va ser coprotagonitzat per Joan Miró i pot ser el més important. A l'estudi del Passatge del Crèdit, Foix havia estat tocat per l'insòlit de les imatges mironianes, que el colpiren profundament. Des d'aquells moments Foix serà l'alter-ego de Miró. Il·lustració d'aquesta relació onírica és la història que Foix conta sovint per sintetitzar la seva relació.

Un dia tot baixant per la Rambla de Barcelona, van arribar al port i van veure una noieta francesa de 17 anys que els va mirar i els va fer un senyal perquè li fessin un petó a les galtes, un a cada costat. Aquest fet, que pot simbolitzar la trobada amb la bellesa, és per a Foix un signe de la trajectòria artística que aquest pintor i aquest escriptor calia que fessin tots dos cap a la creació. Per a Foix va ser el signe de la confluència de dos camins diferents.

Quan Foix fa *La Revista* amb Miró, molts es pregunten perquè publica aquests dibuixos que no s'entenen i perquè aquesta confluència. El mateix va passar amb Salvador Dalí, a qui va conèixer quan aquest tenia 20 anys; la relació es va mantenir i ambdós van col·laborar a *L'Amic de les Arts* de Sitges. Malauradament, la creació, encara massa sovint, conti-

nua essent objecte d'aquesta mena de preguntes. Sembla que la motivació més corrent, per a la majoria, sigui encara, per desgràcia, la que reflecteix aquesta actitud de Gala: un dia a casa de Dalí, a Cadaqués, Gala feia la migdiada a una butaca i Dalí mentrestant li diu a Foix: "Haig de regalar-te un dibuix, perquè no en tens cap". Gala es va despertar immediatament i digué: "Ça fait deux-cents dollars."

L'actualitat i disponibilitat de Foix és, per contrast, inqüestionable; aquest gener de 1986 ha rebut el premi Ciutat de Barcelona. El mateix mes Foix va cedir a l'exposició "Homage to Barcelona"² els vuit dibuixos i gravats surrealistes de la seva col·lecció: Man Ray, Giacometti, Ernst, Valentine Hugo, Magritte, Miró, Yves Tanguy i Marcel Jean, que constitueix una expressió gràfica de les relacions que Foix va mantenir amb els artistes surrealistes.

El mes de febrer es va tenir la notícia de l'aparició del llibre de Santos Torroella sobre la correspondència de Salvador Dalí i J. V. Foix.³ A finals del 1985 es va fer un cicle de taules rodones organitzades pel Pen Club i l'Associació Catalana de Crítics d'Art, sobre la relació entre art i literatura. La taula rodona inaugural, que hem citat, es va convertir, gairebé, en un monòleg de Foix, puix que tots els ponents, entre els quals hi havia personatges tan destacats com Joan Brossa, van comprendre que era una oportunitat excel·lent per a rebre de nou una lliçó magistral del gran poeta, i que tot el que ells poguessin dir quedaria en un segon pla.

Creiem que aquests fets són ben significatius i defineixen quin és l'estat actual de la qüestió Foix-literatura-arts plàstiques.

² "Homage to Barcelona. The city and its art 1888-1986", Hayward Gallery, South Bank. Londres, Nov. 85 a Feb. 86.

³ Rafael Santos Torroella, *Salvador Dalí, corresponsal de J. V. Foix*, Editorial Mediterrània.

Nosaltres afirmem que les experiències poètiques són, per a Foix, tan intenses i habituals com les plàstiques; la seva eina, la ploma, en aquest cas, s'hauria de veure com un instrument que es pot modificar, tal com s'esdevé en la música anomenada d'avantguarda. El seu instrument és capaç dels sons més antics, però, també, en contacte amb un dels discursos plàstics més forts del món, el català, Foix pot aparèixer surreal o revolucionari.

MARÍA JOSÉ COROMINAS

BARCELONA

XAVIER CANALS

BARCELONA